

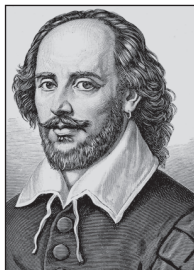

ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ

Вільям Шекспір

Гамлет, принц Данський

(Скорочено)

Гамлет, принц Данський

(Скорочено)

Дійові особи

Клавдій, король Данії.

Гамлет, син попереднього й небіж нинішнього короля.

Полоній, головний королівський радник.

Горацію, друг Гамлета.

Лаерт, син Полонія.

Вольтіманд, Корнелій — придворні.

Розенкранц, Гільденстерн, Озрік — придворні.

Дворянин.

Священик.

Марцелл, Бернардо — офіцери.

Франціско, солдат.

Рейнальдо, служник Полонія.

Актори.

Два блазні-гробокони.

Фортінбрас, принц Норвезький.

Капітан.

Англійські посли.

Гертруда, королева Данії, Гамлетова мати.

Офелія, дочка Полонія.

Вельможі, дами, офіцери, солдати, моряки, гінці, слуги.

Привид Гамлетового батька.

Дія відбувається в Данії.

Дія перша

Сцена 1

Ельсінор. Тераса перед замком. Франціско на чатах

До нього підходить Бернардо.

Офіцери королівської варту розповіли другу Гамлета Горацію про привида, який з'являвся двічі серед ночі. Горацію не повірив, але пересвідчився в цьому, коли привид знов з'явився у вигляді померлого короля — батька Гамлета. Горацію здалося, що привид-король намагається повідомити про щось важливе. Він пропонує розповісти про це Гамлетові.

* * *

Сцена 2

Зал у замку

*Входять король, королева, Гамлет, Полоній, Лаерт,
Вольтіманд, Корнелій, вельможі й почет.*

Король

Хоча про смерть улюбленого брата
Ще досі свіжа пам'ять, хоч належить
Журитись нам, і вся держава мала б
Нахмуритись одним чолом скорботним,
Та розум наш подолає природу, —
Ми з мудрим сумом брата споминаєм,
Не забуваючи й себе самих.
Тож з радістю, затьмареною горем,
Урівноваживши журбу і втіху,
Зі сміхом в очі, зі сльозою в другім,
Весільний спів з'єднавши з похоронним,
Ми братову колишню, королеву,
Законну спадкоємицю держави,
Дружиною своєю нарекли.
Тут у пригоді стала й ваша мудрість,
Що справі цій порадою сприяла.
За це подяка вам. Тепер про інше.
Ви знаєте, що юний Фортінбрас,
Можливо, ставить нас надміру низько
Або вважає, що по смерті брата
В державі нашій розбрат і занепад,
Та й, марячи про власну перевагу,
Вимогами почав нам докучати,
Жадаючи повернення земель,
Що їх колись-то наш відважний брат
Законно відібрав у його батька.
Про нього досить. Перейдім до справи.
Цього листа ми шлем до короля
Норвежців, Фортінбрасового дядька.
Він, німичний, прикутий до постелі,
Мабуть, не знає, що там коїть небіж,

Збираючи з його підданців військо, —
То щоб спинив він всі ці готування,
Корнелію наш добрий, Вольтіманде,
З листом цим їдьте вдвох; перекажіть
Старому королеві наш привіт.
В своїх переговорах не виходьте
За межі пунктів цих. Ну що ж, прощайте
І швидкістю ретельність доведіть.

Корнелій і Вольтіманд

Ми знов її доведемо, як завжди.

Король

Не сумніваємось. Ідіть здорові.

(Вольтіманд і Корнелій виходять).

Тепер, Лаерте, що у вас нового?
Якесь прохання в вас? Кажіть, Лаерте!
Якщо розумне, то не буде марне.
Чого, Лаерте, хочеш ти просити,
Що не було б тобі моїм дарунком?
Бо не рідніша серцю голова,
Рука устам служить готова менше,
Ніж батькові твоєму — данський трон.
Чого ти просиш?

Лаерт

Грізний мій владарю,
Я дозволу ласкавого просив би
Вернутися до Франції. Прибув я
На вашу коронацію, щоб цим
Обов'язок свій виконать, а нині
Знов лину я до Франції думками.
На це я ласки вашої прошу.

Король

А батько як? Полоній дозволяє?

Полоній

Хоч просьбами настирливими він
Домігся в мене згоди не одразу,

Та врешті я приклав свою печать
На це бажання. Й вас прошу, дозвольте.

Король

Ну що ж, Лаерте. В добрий час, рушай.
Нехай тобі щастить в усьому й всюди!
А ти, мій рідний Гамлете, мій сину...

Гамлет (*нишком*)

Хоч ми й рідня, проте не рідні зовсім.

Король

Чому це й досі ще над вами хмари?

Гамлет

Та де там, пане! Сонця — аж занадто.

Королева

Скинь, Гамлете, нічну свою цю барву
І приязно поглянь на короля.
Надміру довго ти, спустивши вії,
Шукаєш батька в поросі земному.
Звичайна річ: усе земне вмирає
І крізь природу в вічність поринає.

Гамлет

Так, пані, річ звичайна.

Королева

То чому ж
Для тебе особливим це здається?

Гамлет

Здається? Я не знаю цього слова!
Ні, не здається, а насправді так.
Ні плащ мій, мамо, чорний, як чорнило,
Ані жалоби урочистий одяг,
Ані зітхань порив, подібний вітру,
Ані обличчя, розпачем пойняте,
Ні навіть сліз рясних ріка невтримна, —
Ніщо з цих проявів і форм не може
Відбити глибину моєї туги.

Вони — здаються, легко їх удати,
Вони скорботі лиш оздоба й шати.

Король

У вашій вдачі це похвальна риса,
Що так ви побиваєтесь за батьком.
Та батько ваш також утратив батька,
А батьків батько втратив теж свого.
Це кожному обов'язок синівський —
Посумувати слухний час, та й досить.
А бути впертим у своєму сумі —
Блюзнірство, й мужності немає в цьому.
Це непоко́ра небесам, сваволя,
Це кво́ле серце, нетерплячий дух,
Невправний і простакуватий розум.
Таж смерть — звичайна річ, і скрізь і завжди
Що-небудь відбувається подібне.
То нащо так її до серця брати?
Це гріх і проти неба, й перед батьком,
Це гріх безглуздий супроти природи,
Бо споконвіку так у ній ведеться,
Що смерть батьків — то немину́ча річ,
І першого небіжчика, й того,
Хто вмер сьогодні, супроводить вигук:
«Так мусить бути!» Тож об землю вдарте
Журбою марною і, як про батька,
Ви думайте про нас. Хай знає світ,
Що ви до трону нашого найближчі,
Що я любов до вас не меншу маю,
Аніж до сина батько найніжніший.
Вернутися ж до Віттенберга вчитись —
Цей намір суперечить нашій волі,
Тому послухатись ми вас прохаєм:
Лишайтеся нам на радість і на втіху
Як перший наш вельможа, небіж, син.

Королева

Не змушуй матір до благань даремних,
Лишися тут, не їдь до Віттенберга.

Гамлет

Готовий вам скоритись, королево.

Король

От відповідь і добра, і люб'язна.
Нехай щастить вам тут. Ходімо, пані.
Ласкава ця й невимушена згода —
Моєму серцю усміх. Ми повинні
Відсвяткувати її, й про кожен келих,
Що вихилить король цієї ночі,
Гармата хмарам звістку дасть, і небо
Земним громам вторитиме. Ходім.

(Усі виходять, крім Гамлета).

Гамлет

Коли б ця плоть моя, міцна занадто,
Розтала, зникла, скапала росою!
Чому Творець заборонив нам віку
Собі вкорочувати? Боже, Боже!
Яке нікчемне, марне й недолуге
Все, що на світі діється. Тьху! Тьху!
Немов город неполотий, де густо
Буяють бур'яни. Саме огидне
Його заповонило! Як це сталося?!
Два місяці, як він помер. Ні, менше!
Такий король! Із нинішнім зрівняти —
Він, як Гіперіон з сатиром поруч,
І матір так любив він, що, мабуть,
Вітрам небес не дав би надто грубо
Дихнути їй в обличчя. Небо й земле!
Що згадувати?! Так вона горнулась
До нього, мов з поживи тої голод
Зростав у неї ще. І ось — за місяць...
Несталосте, твоє імення — жінка!
Лиш місяць! Не стоптала й черевиків,
Що в них за тілом батьковим ішла
В сльозах, як та Ніоба. І тепер...
О Боже мій! Тварина нерозумна,

І та, напевно, довше б сумувала!
Побралася із дядьком, що до батька
Подібний так, як я до Геркулеса.
Ще й сіль облудних сліз її не зникла
З очей, а вже на кровозмісне ложе
Вона спішить. В квапливості оцій
Добра немає і не може бути.
Розбийся, серце, — мушу я мовчати!
(Входять Гораціо, Марцелл і Бернардо.)

Г о р а ц і о

Привіт вам, принце!

Г а м л е т

Я радий вас бачить... Гораціо!
Невже це ви насправді?

Г о р а ц і о

Авжеж, мій принце, ваш слуга покірний.

Г а м л е т

Та ні, який слуга? Ми з вами друзі.
Що з Віттенберга привело сюди вас?
Марцелл?

М а р ц е л л

Так, добрий принце мій.

Г а м л е т

Я дуже радий.

(До Бернардо.)

Добрий вечір, пане.
Що ж справді з Віттенберга привело вас?

Г о р а ц і о

Звичайне ледарство, мій добрий принце.

Г а м л е т

Так не насмів би й ворог ваш сказати,
То не вражайте й ви моїх ушей,

Говорячи самі собі на шкоду:
Я знаю, ви до ледарства не схильні.
Які ж у вас тут, в Ельсінорі, справи?
Вас до від'їзду тут навчать пиячить.

Гораціо

Приїхав я на похорон сюди.

Гамлет

Студенте-друзе, не кепкуй ти з мене.
Кажи вже, що приїхав на весілля.

Гораціо

Та з ним таки ж і справді не барились.

Гамлет

Ощадність, любий друже мій, ощадність.
Печеню з похорону подавали
Уже як холодець на стіл весільний.
З найгіршим ворогом в раю зустрітись
Волів би я, ніж дня цього дожити.
Мій батько! Він стоїть переді мною.

Гораціо

Де, принце, де?

Гамлет

В очах душі моєї.

Гораціо

Його я бачив: справжній був король.

Гамлет

Він був людиною в усьому й завжди.
Я рівного йому вже не спіткаю.

Гораціо

Мені немовби він зустрівсь учора.

Гамлет

Зустрівся? Хто?

Гораціо

Небіжчик батько ваш.

Г а м л е т

Небіжчик батько мій?

Г о р а ц і о

Вгамуйте на хвилинку здивування,
Я зараз вам про чудо розповім,
Якого свідками оці панове
Були. <...>

* * *

Вислухавши розповідь Гораціо, Гамлет вирішив стати на варту.

* * *

Сцена 3

Кімната в Полонієвому домі

Входять Лаерт і Офелія.

<...>

П о л о н і й

Ще тут, Лаерте? Сором! Швидше, швидше!
Вже вітер осідлав твої вітрила, —
Пора в дорогу. Ну, благословляю.
(Кладе руку на Лаєртову голову).

І закарбуй собі такі поради:
Ти язика не доручай думок,
Думок безладних — не доводь до дії.
Привітний будь, але без панібратства;
Надійних друзів ланцюгом крицевим
Прикуй до серця, лиш собі долоні
Не муляй, ручкавшись із першим-ліпшим
Недолітком. У сварку бійся встряти,
А встряв — поведься, щоб тебе боялись.
На слух будь щедрий, а скупий на мову,
Всіх вислухай, а власну думку май.
Ший одяг згідно зі своїм достатком, —
Багатий, та без різних витребеньок,
Бо з вигляду й людину пізнають,

А надто в Франції: там щодо цього
Добірний смак у вищім товаристві.
Не позичай ні в кого і нікому.
Комусь позичиш — гроші й друга втратиш,
Тобі позичать — прощай ошадність.
А головне: будь вірний сам собі,
І вже за цим іде, як ніч за днем,
Що й з усіма не будеш ти нещирий.
Прощай. Хай ці слова в тобі дозріють.

Ла е р т

В покорі з вами я прощаюсь, пане.

П о л о н і й

Не гайся довше. Слуги ждуть на тебе.

Ла е р т

Прощай, Офеліє. Затям гарненько,
Що я казав.

О ф е л і я

Все в пам'яті замкнула
І ключ тобі на сховок віддаю.

Ла е р т

Прощайте.

(Виходить).

П о л о н і й

Ви про що з ним говорили?

О ф е л і я

Ми, прошу вас, про Гамлета вели
Розмову.

П о л о н і й

Добре, це якраз до речі.
Мені казали, що частенько Гамлет
Перебував з тобою наодинці
І що прихильна ти до цих побачень.
Якщо це справді так, як говорили,
Застерігаючи мене, то, значить,

Не тямиш ти нітрохи, як повинна
Себе поводити моя дочка.
Що там у вас? Кажи, та тільки правду.

О ф е л і я

Останнім часом він мені не раз
Освідчувавсь у почутті своєму.

П о л о н і й

Ет! Почуття! Говориш, як дівчатко,
Що зовсім ще не знається на цьому.
І ти «освідченням» цим самим віриш?

О ф е л і я

Не знаю, як і думати про них.

П о л о н і й

Навчу я: думай так, що ти дитина;
Бо ті освідчення, що шага варті,
Береш за злото. Ти себе дорожче
Цінууй, а то (скажу тим самим словом)
Освідчиш ти мені свою глупоту.

О ф е л і я

Але в своїм коханні запевняв він
Якнайчеснішим способом мене.

П о л о н і й

Аякже, спосіб! Ну, а далі що?

О ф е л і я

Щоб ствердити запевнення свої,
Він усіма святими присягався.

П о л о н і й

Це сильця, щоб ловити перепілок.
Я знаю: кров кипить, то й серце щедро
Тих присягань позичить язикові.
Це спалахи, вони ще не вогонь,
Лиш світять, а не гріють, і згасають,
Заледве блимнувши. Отож віднині

Ти будь на зустрічі скупіша трохи.
Не поспішай на перший поклик бігти
Так, ніби принц наказує тобі.
Ти Гамлетові тільки в тому й вір,
Що він — юнак, що бігати він може
На довшому припоні, аніж ти.
Коротше кажучи, не йми ти віри
Тим присяганням, бо вони облесні,
На них чуже святенницьке вбрання,
Щоб нечестиві приховать бажання
Та щоб тебе ввести в оману легше.
Отож-бо я не хочу, щоб про тебе
Могли якісь ходити поговори.
То з Гамлетом ти й не марнуй дозвілля.
Це я тобі наказую. Іди.

О ф е л і я

Я слухаю вас, тату.

(Виходить). <...>

Сцена 4

Тераса перед замком

* * *

Гамлет побачив привида, який кличе його за собою.

* * *

Сцена 5

Інше місце на терасі

Входять привид і Гамлет.

<...>

П р и в и д

А вислухавши, мусиш ти помститись.

Г а м л е т

Що?

П р и в и д

Я привид твого батька,

Приречений блукати тут ночами
І йти щодня у племін на спокуту,
Аж поки всі гріхи мої земні
Не вигорять. Якби не заборона,
Я про свою в'язницю розповів би
Таке, що і найлегше слово в тебе
Пошарпало б, як бороною, душу
І очі б вирвало з орбіт, як зорі,
Застигла б кров, і кожна волосинка
У тебе настовбурчилась би, наче
Голки в розлюченого їжатця.
Та вухо з плоті й крові не почує
Тайн вічності. О слухай, слухай, слухай!
Якщо любив коли ти свого батька...

Г а м л е т

О Боже!

П р и в и д

Помститись мусиш ти за підле вбивство.

Г а м л е т

Убивство?

П р и в и д

Мерзенне всяке вбивство; але це
За всі протиприродніше й бридкіше.

Г а м л е т

Мерщій кажи, щоб я на крилах бистрих,
Як думка, наче мрія про кохання,
До помсти мчав. <...>

П р и в и д

Я розповім коротше. У саду
Я ліг спочить опівдні, як звичайно;
Цієї супокійної години
Твій дядько, в сад промкнувшись, увілляв
Мені у вухо блекоти страшної, —
Така вона ворожа людській крові,
Що прудко, на взірць живого срібла,

Всіма шляхами внутрішніми в тілі
Біжить, і звурджується кров від неї,
Як від краплини оцту молоко.
Загусли так раптово кров і в мене,
І струпом, і коростою бридкою,
Неначе в Лазаря, вся шкіра вкрилась,
Як від прокази.
Так я вві сні від братньої руки
Життя позбувсь, корони й королеви.
Мене підтято в розквіті самому
Гріхів моїх, без сповіді й причастя.
Рахунків ще не встигши звести, мусив
Я з тягарем всіх вад своїх іти
Складати звіт за всі свої діла.
Який це жах! Який це жах незмірний!
Якщо у тебе є чуття, мій сину,
Не попусти, щоб королівське ложе
Перетворилось на кубло розпусти.
Та хоч яка твоя та помста буде,
А проти матері недобрий замір
Нехай душі тобі не заплямує.
Хай судить Бог її, нехай у грудях
Жалить сумління. А тепер прощай.
Світляк вістить наближення світанку,
Пригашуючи свій поблідлий вогник.
Прощай, прощай, прощай! І не забудь.

(Зникає.)

Г а м л е т

Небесні сили! Земле! Що згадати
Ще треба? Пекло? Тихше, тихше, серце!
Напружтесь, м'язи, не втрачайте сили,
Тримайтеся. Не забувать тебе?!
Так, любий привиде, аж поки пам'ять
Іще живе в збентеженій цій скриньці!
Не забувать? Всі записи безглузді
Зітру з таблиці пам'яті своєї,
Усі слова з книжок, усе, що бачив, —

Всі образи, всі враження колишні,
Усе, що спостеріг від юних днів, —
Одне твоє веління в книзі мозку
Залишу я, без домішок низьких.
Клянуся небом! Згубна, згубна жінко!
Усміхнений негіднику проклятий!
Де записник мій? Мушу записати,
Що можна, посміхаючися, бути
Негідником. У Данії — напевно.

(Пише).

Уже ви, дядьку, тут. Віднині гасло
Моє: «Прощай, прощай! І не забудь».
Я в цьому присягаюсь. <...>

-
- Поясніть, як в уривку відтворюється атмосфера феодальних відносин. Яку роль вона відіграє в контексті трагедії?
 - Які моральні принципи втілені в порадах Полонія його дітям?
 - Які риси характеру Клавдія розкриваються в уривку? За допомогою яких художніх засобів створений його образ?
-

Дія друга

* * *

**Полонію цікаво, як буде поводитися Лаерт удалині від батька. Для цього він просить свого служника Рейнальдо стежити за сином.*

**Офелія розповіла Полонієві, що Гамлет втратив розум. Полоній пропонує підслухати розмову Гамлета й Офелії, щоб переконати короля у причині безглуздя принца.*

* * *

Сцена 2

Кімната в замку

Входять король, королева, Розенкранц, Гільденстерн і почет.
<...>

Король

Ну що ж, постежмо.

Королева

Ось він, бідаха, з книжкою в руці.

Полоній

Ідіть мерщій, ідіть обоє звідси.

Пробачте. Сам до нього підійду.

(Король і королева з почетом виходять.

Входить Гамлет, читаючи книгу).

Полоній

Ну, як ся маєте, мій любий принце?

Гамлет

Хвалити Бога, добре.

Полоній

Ви впізнали мене, принце?

Гамлет

Одразу впізнав. Ви торгуєте рибою.

Полоній

Ні, що ви, принце.

Гамлет

Ну, то хотів би я, щоб ви були такі самі чесні.

Полоній

Чесний, принце?

Гамлет

Так, пане. Бути чесним у наші часи — це значить, бути одним на десять тисяч.

Полоній

Свята правда, принце.

Гамлет

Що вже казати, коли такий бог, як сонце, розплоджує черву, пестячи променем падло... У вас є дочка?

Полоній

Так, принце.

Гамлет

Не пускайте її на сонце. Благословен усякий плід, лише не той, що може бути в неї. Наглядайте за нею, приятелю.

Полоній (убік)

Ну, що ти скажеш? Увесь час про мою дочку. А спершу не впізнав мене, — мовляв, рибою торгуєте. Далеко зайшов! Правду кажучи, замолоду й я багацько настраждався через кохання. Майже отак само. Спробую ще поговорити. — Що читаєте, принце?

Гамлет

Слова, слова, слова.

Полоній

А в чому там справа?

Гамлет

Чия справа?

Полоній

Я хочу сказати, — про що там написано в книзі, принце?

Гамлет

Наклеп суцільний, пане. Шахрай сатирик запевняє, що в старих — сиві бороди, обличчя в зморшках, з очей тече густа смола й сливовий клей, що в них зовсім нема розуму й литки дуже кволі. Я всьому цьому охоче йму віри, тільки вважаю, що писати про це — непорядно. Адже й ви, пане, станете колись такий старий, як я, коли зможете порачкувати назад.

Полоній (убік)

Якщо це й божевілля, то в ньому є певна система. — Може, ви хочете піти з цього протягу, мій пане?

Гамлет

Куди, в могилу?

Полоній

Це таки справді з протягу!

(Убік).

Як влучно він часом відповідає! Дотепність часто властива божевіллю, а здоровий розум інколи її позбавлений. Піду та поміркую, як би влаштувати зустріч його з дочкою. — Шановний принце, прошу дозволу піти.

Гамлет

Нема, пане, нічого, з чим би охочіше я розлучився. Крім свого життя, крім свого життя, крім свого життя!

Полоній

Бувайте здорові, принце!

Гамлет

Оці ще мені балакучі старі йолопи!

(Входять Розенкранц і Гільденстерн).

Полоній

Вам принца Гамлета? Якраз він тут.

Розенкранц *(до Полонія)*

Спасибі, пане.

(Полоній виходить).

Гільденстерн

Мій шановний принце!

Розенкранц

Мій любий принце!

Гамлет

Друзі ви мої!

Ну, як у тебе справи, Гільденстерне?
І Розенкранц! Як живете ви, хлопці?

Розенкранц

Як незначні сини землі живуть.

Гільденстерн

На щастя, ми щасливі не надмірно.
Не гудзики на ковпаку фортуни.

Гамлет

Але ж і не підешви, не на споді.

Розенкранц

Та ні, принце.

Гамлет

Виходить, ви живете в неї коло пояса, десь у самому осередку її ласки.

Гільденстерн

Та туди ми вчащаємо.

Гамлет

До потайних частин? А справді, Фортуна — дівка розпусна. Ну, що новенького?

Розенкранц

Нічого, принце, хіба тільки те, що світ став чесний.

Гамлет

Ну, то швидко кінець світу. Тільки відомості ваші неправдиві. Та я все-таки хочу розпитати вас докладніше. Чим ви, друзі мої, так прогнівили цю саму Фортуну, що вона заслала вас сюди, до в'язниці?

Гільденстерн

До в'язниці, принце?

Гамлет

Звичайно. Данія — в'язниця.

Розенкранц

В такому разі, весь світ — в'язниця.

Гамлет

Та ще й як упорядкована. Скільки в ній казематів, камер, підземель. Данія належить до найгірших.

Розенкранц

Ми так не вважаємо, принце.

Гамлет

Тоді для вас світ не в'язниця. Ніщо само по собі не буває ні добре, ні погане, таким його робить наша оцінка. Для мене світ — в'язниця.

Розенкранц

Отже, на в'язницю його перетворює ваше честолобство: світ надто тісний для вашої душі.

Гамлет

Боже мій! Та замкніть мене хоч і в горіхову шкаралупку, я й там себе вважатиму володарем безмежності. От коли б тільки не мої лихі сни. <...>

Гільденстерн

Принце, по нас послали.

Гамлет

Хочете, я вам скажу, навіщо? Тоді я позбавлю вас необхідності говорити самим, і на обіцянці вашій не зраджувати таємниці не злиняє ані пір'їнка. З недавнього часу, сам не знаю чому, я позбувся своїх усіх веселощів, занедбав усі свої звичні вправи, і так мені важко, і цей вінець світотвору — земля — видається мені неплідною скелею. Оце розкішне шатро — повітря, — оці, погляньте, чудові небеса, їх величне склепіння, оздоблене золотими іскрами, — все це для мене тільки нагромадження смердючих і шкідливих випарів. Який довершений витвір — людина! Шляхетні думки! Безмежні здібності! Увесь вигляд, кожен рух викликає захоплення. Вчинки нагадують янгола! Бога нагадує розуміння! Окраса всесвіту! Взірєць усього сущого! А чого варта для мене ця істота, квінтесенція якої — прах? Чоловік не вабить мене... та й жінка також, бо з ваших посмішок я побачив, що ви саме це хотіли сказати.

Розенкранц

Принце, в мене нічого схожого й на думці не було.

Гамлет

А чого ж ви посміхнулись, коли я сказав, що чоловік мене не вабить?

Розенкранц

Я подумав, яка пісна зустріч тут чекає акторів. Ми якраз їх випередили по дорозі. Вони прямують сюди, щоб запропонувати свої послуги.

Гамлет

Той, хто грає королів, буде в нас бажаним гостем. Його величності я віддам належне. Мандрівний лицар знайде роботу для свого меча й шкіряного щита. Коханцеві не доведеться зітхати марно. Меланхолік знайде потіху наприкінці п'єси. Комік примусить сміятися схильних до сміху. Героїня виливатиме свої почуття, нехай навіть почне шкутильгати білий вірш. Які це актори?

Розенкранц

Якраз ті, які були вам колись до вподоби, — трагіки з столиці. <...>

* * *

Розмовляючи з акторами, Гамлет просить одного з них прочитати монолог про загибель Пріама, багато в чому співзвучну з тим, що діється

в Данії. Він домовляється з акторами про постановку п'єси «Вбивство Гонзаго», у текст якої буде вставлено написаний ним монолог.

Мета Гамлета — подивитись на реакцію Клавдія і таким чином розкрити злочин.

* * *

Г а м л е т

(Розенкранц і Гільденстерн виходять).

Ну, от я й сам.
Який же я негідник, підлий раб!
Хіба не дивовижно, що актор
У вигаданій пристрасті, у мрії
Настільки душу підкорив уяві,
Що сльози на очах, обличчя зблідло,
Тремтіння в голосі, відчаєм дише
Уся істота, вигляд весь змінився
У згоді з вигадкою! Через що?
Через Гекубу!
Що він Гекубі, що йому Гекуба?
А так він плаче! Що ж би він зробив,
Коли б ще мав таку, як я, причину?
Та він би сцену затопив сльозами,
Усім би розтерзав словами слух,
Довів би винного до божевілля,
Невинних ужахнув би, нетямущих
Збентежив, засліпив і оглушив би!
А я,
Тупий нікчема, бовдур жалюгідний,
Тиняюсь, як сновида, і мовчу,
Нездатний боронити власну справу
І короля обстояти, що в нього
Так підло вкрадено життя і владу.
Страхополох я? Хто мене назве
Поганцем? Схоче ляпаса вліпити?
Чи висмикати бороду й здмухнути
Мені в обличчя? Сіпнути за носа?
Хто обізвати схоче брехуном
І слово це мені в горлянку вбити?

Ну, зважтеся! Усе я проковтну!
Стерплю! Печінка в мене голубина,
Немає жовчі в ній, а то інакше
Я всіх шулік нагодував би падлом
Цього раба. Мерзотнику кривавий!
Розпуснику підступний, безсоромний!
О помсто!
Та чи не дивно ж слухати? Мене
Помститись небо й пекло закликають,
А я словами тішусь, я розради
Собі в лайках шукаю, як повія,
Мов та перекупка!
Яка бридота! Ну, прокинься, мозку!
Чував я, що злочинці на виставі
Бували так до глибини душі
Мистецтвом вражені, що зізнавались
У злочинах прихованих своїх.
І хоч убивство язика не має,
Воно озветься навіть і без слів.
Нехай актори виставлять що-небудь,
Немов убивство батька. Подивлюся,
З яким обличчям слухатиме дядько:
Хай затремить, нехай здригнеться ледве —
І знатиму я, що мені робити.
Бо, може, й так, що привид той — диявол,
Він бачить сум мій і в спокусу вводить,
Щоб душу допровадити до згуби.
Вистава — доказ: хай вона вловля,
Як на гачок, сумління короля.
(Виходить).

-
- Поміркуйте, чому Гамлет видає себе за божевільного.
 - Які риси суспільства викриває В. Шекспір в уривку? Доведіть свою думку прикладами з тексту.
 - Якими постають в уривку друзі Гамлета? Чи можна їх назвати зрадниками?
 - Чому, на вашу думку, Гамлет називає себе «негідником, підлим рабом»? Які сумніви його тривожать?
-

Дія третя

Сцена 1

Ельсінор. Кімната в замку

Входять король, королева, Полоній, Офелія, Розенкранц і Гільденстерн.

<...>

Король

Гертрудо любя,
Облиште нас: я Гамлета покликав,
Щоб він, немовби випадково, тут
Зустрів Офелію.
А я й Полоній, шпигуни законні,
Сховавшись, щоб нас ніхто не бачив,
Самі спостерігатимем усе,
То й буде зрозуміло, чи насправді
Любов йому страждання завдає,
Чи що інакше.

Королева

Зараз я піду.
Від серця б я, Офеліє, хотіла,
Щоб ваша врода — це й була єдина
Причина мук, і щоб чесноти ваші
Звичайний шлях йому відкрили знов,
На честь обом вам.

Офелія

Ох, якби так сталося!

(Королева виходить).

Полоній

Офеліє, ти походжай отут.
Я прошу ласки вашої, мій пане,
Сховаймося.

(До Офелії).

А ти читай цю книгу.
Ходи самотньо, так, немов читаєш.
Усі такі ми: виглядом побожним

Підмажем медом ми хоч би й самого
Нечистого.

Король (убік)

О, скільки в цьому правди!
Як боляче він по сумлінню вдарив!
Щока повії, вся в густих рум'янах,
Не більш потворна, ніж мої діла,
Що зафарбовані в слова красиві.
Який тягар!

Полоній

Ось він іде. Сховаймося, мій пане.
(Король і Полоній виходять. Входить Гамлет).

Гамлет

Так. Бути чи не бути — ось питання.
В чім більше гідності: терпіти мовчки
Важкі удари навісної долі
Чи стати збройно проти моря мук
І край покласти їм борнею? Вмерти —
Заснуть, не більш. І знати, що скінчиться
Сердечний біль і тисячі турбот,
Які судились тілу. Цей кінець
Жаданий був би кожному. Померти —
Заснути. Може, й бачити сновиддя?
У цьому й перепона. Що приснитись
Нам може у смертельнім сні, коли
Вантаж земної суєти ми скинем?
Оце єдине спонукає зносить
Усі нещастя довгого життя;
Інакше — хто ж би стерпів глум часу,
Ярмо гнобителів, пиху зухвальців,
Зневажену любов, суди неправі,
Нахабство влади, причіпки й знущання,
Що гідний зазнає від недостойних, —
Хто б це терпів, коли удар кинджала
Усе кінчає? Хто б це став потіти,
Вгинаючись під тягарем життєвим,

Якби не страх перед незнаним чимось
У тій незвіданій країні, звідки
Ще не вертався жоден подорожній?
Миритись легше нам з відомим лихом,
Аніж до невідомого спішити;
Так роздум робить боягузів з нас,
Рішучості природжений рум'янець
Блідою барвою вкриває думка,
І збочує величний намір кожен,
Імення вчинку троячи. Та досить!
Офеліє! В своїй молитві, німфо,
Згадай мої гріхи!

О ф е л і я

Ласкавий принце,
Скажіть, як вам жилося цими днями?

Г а м л е т

Я дуже вдячний: добре, добре, добре.

О ф е л і я

У мене є від вас дарунки, принце,
Їх повернути я давно хотіла,
То прошу їх тепер прийняти.

Г а м л е т

Що ви?!
Я зроду вам не дарував нічого.

О ф е л і я

Ви добре знаєте, що дарували,
Ще й в супроводі запахуючих слів, —
Від них принадніші були дарунки.
Але втрачають і дари принаду,
Як той, хто дав їх, дивиться нерадо.
Ось, принце, заберіть.

Г а м л е т

Ха-ха! То ви дівчина добродісна?

Офелія

Що таке, принце?

Гамлет

І ви вродливі?

Офелія

Що ви маєте на увазі, принце?

Гамлет

А те, що коли доброчесні й вродливі, то ваша чеснота не повинна мати ніяких справ з вашою красою.

Офелія

А з чим же найкраще й мати справу красі, як не з чеснотою, принце?

Гамлет

Ну, звичайно! І скорше краса перетворить чесноту на зводню, аніж чеснота надасть красі своєї подоби. Колись воно було парадоксом, а за нашого часу на це є всі докази. Я вас любив колись.

Офелія

І я вірила цьому, принце.

Гамлет

А не слід було вірити. Бо хоч би як прищеплювати доброчесність до нашого старого пня, а грішний дух таки залишиться. Я не любив вас.

Офелія

Тим болючіша мені омана.

Гамлет

Іди в черниці. Нащо тобі плодити грішників? Сам я людина досить-таки порядна, а й то можу себе обвинуватити в такому, що й навіщо тільки мене мати привела?! Я надто гордий, мстивий, самолюбний. У мене напихати більше гріхів, ніж думок, щоб їх обміркувати, уяви, щоб їх втілити, часу, щоб їх здійснити. І навіщо тільки такі людці, як я, повзають між небом і землею? Усі ми пройдисвіти несосвітенні. Не йми віри нікому з нас. Один тобі шлях — у черниці. Де ваш батько?

Офелія

Вдома, принце.

Гамлет

Замкніть його там, нехай він дурня строїть тільки в себе вдома. Прощай.

Офелія

Поможи йому, всеблаге небо.

Гамлет

Коли ти одружишся, дістанеш від мене в посаг таке прокляття: хоч ти будеш цнотлива як крига, чиста як сніг, а поговорів не минеш. Іди в черниці, йди! Прощай! Або, якщо вже конче хочеш виходити заміж, виходь за дурня, бо розумні аж надто добре знають, на яких потвор ви їх обертаєте. В черниці йди! Та швидше! Прощай!<...>

Сцена 2

Кімната в замку

Входить Гамлет з двома чи трьома акторами.

<...>

(Входить Гораціо).

Гораціо

До ваших послуг.

Гамлет

Гораціо, з усіх, кого я знаю,

Найбільше вартий ти ім'я людини.

Гораціо

Мій добрий принце...

Гамлет

Тільки ти не думай,

Що я піддобрююсь. Нема потреби.

Яку ж би я від тебе користь мав?

Та все ж твоє майно — бадьора вдача.

Навіщо вбогим лестоші? Підлиза

Хай гне коліна перед багачами, —

Підлецування там дає поживу.

Відколи я за голосом душі

Іду й людей навчився розуміти,

Обрав тебе я. Ти, перестраждавши,

Таким лишився, наче й не страждав,

За гнів і ласку долі рівно вдячний.

Блаженний той, у кого кров і думка

Такого складу, той, хто не сопілка

В руці Фортуни, щоб на неї грати,
 Що доля схоче. Дай мені людину,
 Що не була б у пристрастей рабом, —
 Носитиму її в осерді серця,
 Так, в серці серця, як тебе ношу.
 Та годі нам уже про це. Ти знаєш,
 Король сьогодні дивиться виставу;
 В ній сцена є, вона цілком подібна
 До батькової смерті, — я про неї
 Тобі розповідав. Спостерігай
 Під час цієї сцени мого дядька:
 Якщо його прихована провина
 Не виявиться, то пекельний дух нам
 З'являвся, і кіптяви у мене повно
 В уяві, наче в кузні у Вулкана,
 Стеж ти, і я ввіп'юсь очима в нього,
 А потім обміркуємо.

Г о р а ц і о

Гаразд.

Якщо невикритим від нас він піде,
 За втаєння крадіжки я плачу.

Г а м л е т

Ідуть уже. Я знов прикинусь хворим.
 Сідайте тут.

(Данський марш. Сурми. Входять король, королева, Полоній, Офелія, Розенкранц, Гільденстерн та інші з почту, а також варта, що несесмолоскипи)<...>

К о р о л ь

Як зветься вона, ця п'єса?

Г а м л е т

«Пастка». Тільки ж у якому розумінні? В алегоричному. В цій п'єсі показано вбивство, що сталося у Відні. Ім'я герцога — Гонзаго, його дружини — Баптіста. Зараз ви побачите. Підступний це витвір. Та що нам до того? У вашої величності, як і в нас, чисте сумління, і нас це не обходить. Нехай шкапа брикається, коли шию натерла, а в нас потилиця не чухається. <...>

Офелія

Король устає!

Гамлет

Що, злякався хлопавки?

Королева

Що з вами, ваша величність?

Полоній

Припиніть виставу!

Король

Присвітіть мені. Ходім звідси!

Всі

Світла! Світла! Світла!

(Виходять усі, крім Гамлета й Гораціо)<...>

Сцена 3

Кімната в замку

Входять король, Розенкранц і Гільденстерн.

Король

Він остогид мені, та й небезпечно
Для нас його безумству потурати.
Я повноваження вам підпишу,
А ви, не гаючись, у путь готуйтесь,
І він до Англії поїде з вами;
Порушують державні інтереси
Ці божевільні витівки.

Гільденстерн

Ми їдем.

Так, це священний страх і піклування
За багатьох, чиє життя й добробут
Від вашої величності залежить.

Розенкранц

Як навіть і життя приватне мусить,
Озброївшись розумом, всіляко
Себе від напасти оберігати,

То що вже говорити про людину,
 Чий спокій і безпечність — запорука
 Спокою і життя для багатьох.
 Смерть короля — не просто смерть, а вир,
 Що все навколо затягає в прірву,
 Це велетенське колесо на кручі,
 З ним з'єднано дрібних частин без ліку.
 А колесо впаде, то й їх потрощить.
 Король самотньо навіть не зітхає,
 Бо й це загальний стогін викликає.

Король

Збирайтеся, будь ласка, швидше в путь.
 Пора цей жах, що скрізь блукає вільно,
 В кайдани вже закути.

Розенкранц і Гільденстерн

Поспішим.

(Виходять. Входить Полоній).

Полоній

Він хоче йти до матері в кімнату.
 Послухаю, за килимом сховавшись,
 Яка розмова буде межи ними.
 Хоч мати й докорятиме йому,
 Проте, як ви сказали, — й дуже мудро, —
 Що матері — вони не безсторонні.
 Тут інший хтось підслухати повинен.
 Я перед тим, як ляжете ви спати,
 Іще зайду.

Король

Спасибі, дорогий.

(Полоній виходить).

Мерзенний сморід злочину мого
 Сягає неба. На мені тяжить
 Прокляття найдавніше — братовбивство.
 Не можу я молитись, хоч і прагну,
 До крайніх меж напружуючи волю:

Міцне бажання, але гріх ще дужчий.
Я наче той, хто, маючи дві справи,
Вагається, з якої розпочати,
І жодної не робить. О, невже,
Якби братерська кров ще грубшим шаром
Цю кляту руку вкрила, то невже
У всеблагих небес дощу не стачить
Її омити? Нащо ж милосердя,
Як не на те, щоб злочини прощати?
Хіба в молитві не подвійна сила,
Спроможна врятувати від падіння
Чи скинути гріхів тягар із нас?
Минув мій гріх. Я зводжу очі в небо,
Якими ж я словами помолюсь?
«Прости мені, мій Боже, вбивство підле»?
Не можна. Адже все, заради чого
Я вбив, усе це й досі при мені:
Корона, честюлюбство й королева.
В забруднених потоках цього світу
Самий закон і то щастить не раз
Грабіжницькою здобиччю купити,
Злочинства позолочена рука
І правий суд спроможна відвернути.
Але ніяк не ошукаєш неба —
Там наших вчинків справжня суть відома.
То що ж? То що ж лишилось? Каяття?
Коли ж бо я і каятись не можу!
О груди, чорні, наче смерть! Що більш
Душа силкується, тим глибше грузне.
Рятуйте, ангели! Коліна, гніться!
Як м'язи немовляти, зм'якни, серце!
Все ще на добре вийде.

(Відходить у глибину сцени й стає навколішки. Входить Г а м л е т).

Г а м л е т

Він молиться. Яка нагода зручна
Все довершить! І він у рай потрапить.

Хіба ж це помста? Слід поміркувати:
Негідник убиває мого батька,
І от негідника цього я шлю
До неба.
Це ж нагорода скорше, а не помста!
В переситі, у бруді згинув батько,
В гріхах, що буйно квітли, наче май,
І Бог єдиний, може, тільки знає,
Як важко відпокутувати їх!
А цей? Коли він очищає душу
І перейти готовий на той світ,
А я уб'ю його — чи я помщуся?
Ні.
Сховайся, мечу, на страшнішу дію:
Коли він п'яний спить, або лютує,
Чи поринає в кровозмісні втіхи,
Чи в карти грає, чи блюзнить словами, —
Тоді без жалощів його вражай,
Щоб неба він черкнув хіба п'ятою,
Щоб чорний був душею, наче пекло,
Куди впаде він... Ну, я мушу йти.
Цим ліком хворість лиш продовжиш ти.

(Виходить)<...>

Сцена 4 **Покої королеви**

Входять королева й Полоній.

Полоній

Він прийде. Ви ж нагримайте на нього,
Скажіть, що вихватки його нестерпні
І що від гніву він не врятувався б,
Якби не ви. А я ось тут сховаюсь.
Суворіше, будь ласка. <...>

(Полоній ховається за килимом. Входить Гамлет).

Гамлет

Ні, ні, сідайте і не руште з місця.

Я дзеркало поставлю перед вами,
В якому ви побачите себе.

Королева

Чого ти хочеш? Ти не вб'єш мене?
Рятуйте! Пробі!

Полоній *(за килимом)*

Гей! Рятуйте! Пробі!

Гамлет *(витягаючи шпагу)*

А! Щур попався! Тут йому і смерть!

(Проколює шпагою килим).

Полоній *(за килимом)*

Ой! Помираю!

(Падає і вмирає)<...>

Гамлет

Розгляньте два портрети: цей і цей.
Обличчя двох братів на цих портретах.
Дивіться, скільки в рисах тут принади:
Розкішні кучері Гіперіона,
Чоло Юпітера і погляд Марса,
Вся постать — ніби це Меркурій-вісник
Спустився з неба на гірську вершину.
Тут ніби кожен бог поклав відбиток
Як свідчення, що то людина справжня.
Такий у вас був перший чоловік.
Тепер погляньте, що прийшло по ньому:
Ось нинішній ваш муж із першим поруч —
Неначе колос миршавий, що брата
Свого пожер нещадно і підступно.
Де ваші очі? Як могли зійти ви
З тих верховин розкішних у багно?
Не говоріть нічого про кохання:
У вашім віці не буяє кров,
А підкоряйтесь розумові мусить.
Який же розум схоче перевагу

Віддять отому перед цим? Який?!
Ви рухаєтесь, є в вас почуття,
Та тільки, певно, всі вони змертвіли,
Бо почуття б не підлягли шаленству,
Само безумство б так не помилилось.
Це в піжмурки диявол з вами грав
І обдурив вас. Мавши тільки зір,
Чи дотик без очей, чи тільки вуха
Без рук і без очей, і то не можна б
Так ошукатись.
Почервоній же, сороме! Якщо вже
В поважнім віці вибухає пекло,
Мороз палає, і дозрілий розум
Вволяє волю хтивого бажання,
Тоді чеснота у серцях юнацьких
Як віск розтане.

Королева

Гамлете, замовч!
Мене ти змусив заглянути в душу,
І там я бачу стільки чорних плям,
Яких не змити.

Гамлет

Але як це можна
В смердючій поті, в бруді та розпусти
На ліжку засмальцьованим валятись,
У купі гною...

Королева

Пожалій мене!
Слова твої встромляються у вуха,
Немов кинджали!

Гамлет

Вбивця і мерзотник,
Не вартий і двохсоті частини
Того, хто був вам першим чоловіком!
Розпусний блазень! Він чужу корону

Угледів на полиці — та в кишеню
Собі мерщій, злодюга...

Королева

Цить, благаю!

Гамлет

Опудало в лахмітті...

(Входить привид).

Небесні сили, осініть крильми
І захистіть мене! Чого ти хочеш,
Зичливий духу?

Королева

Горе! Збожеволів!

Гамлет

Це ти прийшов карати свого сина,
Бо час минає і холоне пристрасть,
А твій наказ не виконаний досі?

Привид

Не забувай. Притуплену рішучість
Твою прийшов я знову нагострити.
Дивись, як мати вражена твоя.
Ти стань між нею та її душею,
Що знемагає в боротьбі. Уява
Над кволими найбільшу силу має.
Скажи що-небудь їй. <...>

Гамлет

Відкиньте ж гіршу частку свого серця
І з кращою живіть — життям чистішим.
Добраніч. І до дядька більш не йдіть.
Якщо немає цноти, то принаймні
Хоча б удайте. Ця потвора-звичка,
Що пожирає кожне почуття,
Диявол цей, що нами скрізь керує,
Він може бути й ангелом також,
Бо й добрий вчинок, як до нього звикнуть,

Легкий для нас, неначе зручний одяг.
Утримайтесь лише цієї ночі, —
А вдруге легше втриматись вам буде,
Бо звичка змінює й саму природу.
Як схочете, щоб вас благословили,
То й я тоді до вас прийду просити
Благословення.

(Показує на Полонія).

Ну, а щодо нього —
То я жалкую. Небо так схотіло,
Щоб він мене, а я його скарав.
Труп заберу я, й сам за вбивство буду
Відповідати. Ще раз на добраніч.
Щоб заслужити право стати добрим,
Раніш повинен я жорстоким бути.
Біда прийшла — за нею гірші йдуть.
Ще слово, пані. <...>

-
- Уважно прочитайте монолог Гамлета «Бути чи не бути...». Що найбільше турбує героя? Які художні засоби допомагають авторові передати «сердечний біль» Гамлета?
 - Доведіть, що Данія, за словами Гамлета, — це в'язниця.
 - Чому, на ваш погляд, Гамлет назвав п'єсу, яку показали актори, «Пастка»?
 - Прокоментуйте вбивство Полонія. Які риси Гамлета відображені в цьому епізоді?
-

Дія четверта

* * *

Гамлет сховав труп вбитого Полонія, але й сам переховується. Розенкранц і Гельденстерн знайшли принца і привели його до короля. Заради своєї безпеки Клавдій наказує друзям заманити Гамлета на корабель і відправити до Англії.

Гамлет зустрівся з племінником норвезького короля Фортінбрасом, який очолював військо. Ця зустріч спонукала Гамлета до роздумів про те, що заради грошей, влади гинуть невинні люди.

Офелія збожеволіла від горя: плаче за померлим батьком і принцем. Уся в вінках, вона підійшла до річки, упала в течію й потонула. Лаерт збирається помститися Гамлетові.

Горацію отримав листа від Гамлета, в якому той розповів про свої пригоди на морі, і поспішає на зустріч із другом.

Дія п'ята

Сцена 1

Ельсінор. Кладовище

Входять два гробокони з заступами та іншим приладдям.

Перший гробокон

А чи слід же її ховати за християнським звичаєм? Вона ж бо самовільно домогалася спасіння душі. <...>

Другий гробокон

А хочеш знати правду? Не була б вона дворянського роду, не ховали б її за християнським звичаєм.

Перший гробокон

Оце-таки правда твоя. Тим-то воно й дошкуляє. Вельможним людям на цьому світі й топиться та вішатись легше, ніж простим собі християнам. Подай-но, прошу, заступа. Нема дворян давніших над садівників, грабарів та гробоконів. Їх звання від самого Адама. <...>

Гамлет

Для якого чоловіка ти копаєш цю могилу?

Перший гробокон

Не для чоловіка, пане.

Гамлет

Ну, то для якої жінки?

Перший гробокон

І не для жінки.

Гамлет

А кого ж у ній ховатимуть?

Перший гробок

Ту, що була жінкою, пане. А тепер, царство їй небесне, вона вже не-біжниця.

Гамлет

Ну й спритний же з нього крутій! Треба уважно добирати слів, щоб з ним розмовляти, а то пропадеш від двозначності. Слово честі, Горацію, вже ось три роки я помічаю: все стало таке гостре в наші часи, що хлопчаком наступає дворянинові на п'яту й намулює на ній мозолі. Ти давно гробокопом?

Перший гробок

З усіх днів почав якраз у той самісінький, коли наш покійний король Гамлет подолав Фортінбраса.

Гамлет

А коли це сталося?

Перший гробок

Хіба ви цього не знаєте? Та це кожен дурень може сказати. Це було того самого дня, коли народився молодий Гамлет. Той, що з глузду з'їхав і його до Англії повезено.

Гамлет

А нащо його до Англії повезено?

Перший гробок

Бо з глузду з'їхав. По глузд його й послано, щоб набрався. А не набереться, то там цього й не треба.

Гамлет

Чому?

Перший гробок

Там ніхто не помітить. Там вони всі такі божевільні.

Гамлет

А як же він збожеволів?

Перший гробок

Та дуже чудно, кажуть.

Гамлет

Як це так чудно?

Перший гробокон

А так, що взяв і з'їхав з глузду.

Гамлет

На якому ґрунті?

Перший гробокон

Та на тутешньому, на данському. А на якому ж? Я тут уже тридцять років як грабарюю, з самого малечку.

Гамлет

Скільки людина може пролежати в землі, поки зогніє?

Перший гробокон

Ну, як сказати... Якщо не зогніє ще за життя, — а тепер у нас багато таких пранцюватих мерців, що й до похорону ледве витримують, — то людина лежить у землі з вісім чи дев'ять років. Чинбар — той вам пролежить дев'ять років.

Гамлет

Чому саме чинбар довше, ніж інші?

Перший гробокон

А як же? Шкіра в нього від ремесства така видублена, що довго води не пропускатиме. А вода — вона отакої дохлої погані найперший ворог. Ось цей, скажімо, череп. Цей череп у землі пролежав двадцять три роки.

Гамлет

Чий він?

Перший гробокон

Та там шалапута одного навіженого. Чий би ви думали?

Гамлет

Звідки ж я знаю?

Перший гробокон

Та щоб його чума вхопила, шахрая навісного! Пляшку вина колисьмені вилив на голову! Це, пане, Йоріків череп, Йоріка, блазня королівського.

Гамлет

Оцей?

Перший гробокон

Оцей самий.

Гамлет

Дай подивлюся.

(Бере череп).

Бідолашний Йоріку! Я знав його, Гораціо. Людина невичерпної винахідливості в дотехах, з винятковою фантазією. Разів з тисячу носив він мене на спині. А тепер це сама бридота. Мене нудить, коли я дивлюся на нього. Отут були губи, які я так часто цілував. Де тепер твої жарти? Твоє вистрибування? Твої пісеньки? Спалахи веселощів, від яких усі за столом, бувало, покотом лягали з реготу? Невже в тебе не залишилося жодного дотепу, щоб поглузувати з власного вищиру? Зовсім занепав? Піди в світлицю до вельможної дами та скажи їй, що, хоч би вона фарбувалась і на палець завтовшки, однаково колись буде така сама. Насміши її цим. Гораціо, скажи мені одне, будь ласка.

Гораціо

Що саме, принце?

Гамлет

Як ти вважаєш, Олександр Македонський у землі мав такий самий вигляд?

Гораціо

Такий самий.

Гамлет

І від нього так само тхнуло? Пхе!

(Кладе череп на землю).

Гораціо

Так само, принце.

Гамлет

До якого нікчемного вжитку ми можемо придатися, Гораціо! Адже уявою можна простежити за прахом Олександра, аж поки він перетвориться на замазку для барила.

Гораціо

Розглядати речі так — це означало б бути занадто дріб'язковим. <...>

Перший священик

Ми виконали більш, ніж дозволяє

Статут церковний. Смерть її сумнівна.

Якби згори наказу нам не дано,

Вона б у неосвяченій землі
Лежала до сурми Страшного суду,
І замість молитов її могилу
Камінням би закидали. А так —
Ховаємо з подзвінням і квітками,
Прикрашуємо церкву і труну.

Ла е р т

Нічого більш не буде?

Перший священник

Більш нічого.

Це б ми обряд зневажили священний,
Якби над нею реквієм співали,
Як над всіма, хто в Бозі опочив.

Ла е р т

Спустіть труну! Хай навесні фіалки
Із тіла чистого її ростуть.
Знай, підлий попе, — ангелом у небо
Вона злетить, тобі ж — у пеклі вити.

Гамлет

Це що? Невже Офелія?

Королева

Прощай же. Найніжніший — найніжніше!

(Кидає в могилу квіти).

Гадалося, що Гамлетові станеш
Ти жінкою, що буду я квітчати
Для тебе шлюбну постіль, не труну.

Ла е р т

Хай тридцять раз паде потрійне горе
На голову того, чий злобний замір
Тебе ясного розуму позбавив!
Не засипайте! Ще раз обніму.

(Стрибає в могилу).

Тепер засипте з мертвою живого,
Насипте в цій долині верховину,

Яка б була від Пеліону вища
І від блакитного Олімпу.

Гамлет *(наближаючись)*

Хто це

З такою пишномовністю сумує,
Що зачаровує мандрівні зорі,
Як слухачів здивованих? Ось я,
Я, Гамлет Данський.

(Стрибає в могилу).

Лаерт

Хай тобі нечистий!

(Бореться з ним).

Гамлет

Недобре молишся. Ану, пусти!
Я радив би за горло не хапати,
Бо, може, я й не дуже запальний,
А є в мені таке щось одчайдушне, —
Коли б тобі жаліть не довелось.

Король

Розбороніть!

Королева

Ой Гамлете! Ой сину!

Всі

Панове!

Гораціо

Заспокойтеся, мій принце!

(Їх розбороняють, і вони вилазять з могили).

Гамлет

Я з ним готовий битися за це,
Аж поки не склепилися у мене
Повіки.

Королева

Битися? За що, мій сину?

Г а м л е т

Її любив я. І нехай з'єднають
Любов свою братів хоч сорок тисяч, —
Моїй не дорівняють. Що ти зробиш
Для неї?

К о р о л ь

Він, Лаерте, божевільний.

К о р о л е в а

Спиніть його, благаю!

Г а м л е т

Що ти зробиш?
Ридати хочеш? Пістувати? Битись?
Себе картати? Чи напиться оцту?
Чи крокодила з'їсти? Я також!
Ти скиглити прийшов сюди? В могилу
Стрибати, щоб підбурити мене?
Живцем себе ховати з нею хочеш?
І я також! Базікаєш про гори?
Мільйони акрів хай на нас насиплють,
Аж поки насип той черкнеться сонця,
І Осса буде перед ним як прищик!
Говориш ти препишно? Я незгірш!

К о р о л е в а

Це він такий у нападі шаленства.
Минеться — й знову лагідний він стане,
Як горлиця, коли вона виводить
Золотоперих пташенят.

Г а м л е т

Чому
Зо мною так поводитесь ви, пане?
Я завжди вас любив. Та що поробиш?
Тут не домігся б навіть Геркулес,
Щоб кіт не нявкав і не гавкав пес.

(Виходить). <...>

Сцена 2
Зала в замку

Входять Гамлет і Гораціо.

* * *

Гамлет розповів Гораціо про підлоту Клавдія, який, відправивши його до Англії, хотів знищити.

* * *

Гамлет

Наш владар просить, щоб король Англійський,
Оскільки вірний данник наш і друг,
Оскільки згода пальмою цвіте в нас,
Оскільки мир, немов вінок з колосся,
Стосунки наші щедро прикрашає, —
Силенну-силу різних там «оскільки»
На лист, як на осла, я навантажив, —
То щоб король, не гаючи й хвилини,
Скарав на горло подавців листа.

Гораціо

А як листа могли ви запечатать?

Гамлет

І в цьому доля теж мені сприяла.
З печаттю був у мене батьків перстень,
Подібний до державної печатки.
Згорнувши лист, як згорнений був той,
Я надписав його, приклав печатку
І крадькома відніс ізнов на місце
Так, що ніхто нічого й не помітив.
А потім — бій, і решту ти вже знаєш.

Гораціо

То Розенкранц і Гільденстерн пливуть
На смерть?

Гамлет

Ну що ж, самі цього хотіли.
Мене за них не мучитиме совість.

Дрібним людяцям не варто і встрывати
У зваду супротивників могутніх,
Щоб опинитись між двома мечами
Нещадними. <...>

* * *

*Король пропонує Гамлетові взяти участь у змаганнях із Лаертом.
Незважаючи на важке передчуття, Гамлет погоджується.*

* * *

Король

Іди потисни, Гамлете, цю руку.

(Вкладає Лаертову руку в Гамлетову).

Гамлет

Пробачте, пане. Я завдав вам кривди.
Але простіть мені як дворянин.
Усі присутні знають, та, напевно,
Сказали й вам, яка важка недуга
Мене скарала. Все, що я вчинив,
Чим вашу честь образив, чим накликав
На себе гнів і неприхильність вашу —
Все це була хвороба, запевняю!
Хіба то Гамлет ображав Лаерта?
Ні! Гамлет був тоді несамопитий,
Все це накоїло його безумство,
Безумство, що йому й самому ворог,
Тому-то Гамлет скривджений і сам.
Хотів би я провину з себе зняти,
Сказавши вголос перед усіма,
Що не плекав я наміру лихого.
Це сталося так, немовби я над дахом
Пустив стрілу і нею ненавмисне
Поранив брата.

Лаерт

Я в душі готовий

Простити вам, хоч почуття й повинні
Мене, здавалось, кликати до помсти.

А щодо честі — тут інакша справа.
Нехай поважні люди та знавці
Розсудять так, щоб на моє ім'я
Не впало плями жодної. Тим часом
Від вас любов як братнє почуття
Прийму без підозрінь.

Гамлет

Радію щиро
І стану з вами на братерський герць.
Почнім. Рапіри де?

Лаерт

Одну мені.

Гамлет

Вам вигідний такий, як я, суперник:
На тлі мого невміння яскравіше
Засяє хист ваш.

Лаерт

Що це, глузування?

Гамлет

Ось вам рука, що ні.

Король

Нехай несе рапіри Озрік!
Вам заклад відомий,
Небоже Гамлете?

Гамлет

Відомий, пане.
За слабшого ви бились об заклад.

Король

Я знаю вас обох. Вправніший він,
Тому дає вам пільгу — три удари.

Лаерт

Ні, ця мені важка, подайте іншу.

Гамлет

А ця — якраз. Вони обидві рівні?

О з р і к

Так, принце, рівні.

(Готуються до бою).

К о р о л ь

Поставте келихи сюди на стіл.

Якщо поцілить Гамлет раз, чи вдруге,

Чи в третій зустрічі удар відіб'є,

Нехай з усіх фортець гармати гримнуть,

Що питиме за Гамлета король,

І ще й перлину він укине в келих

Коштовнішу, ніж та, яку носили

Чотири данські королі в короні.

Нехай литаври сурмам знак дають,

А сурми — гармашам, гармати — небу,

А небо хай оповіщає землю:

«Король за Гамлета підносить келих!»

Ну, починайте. Стежте пильно, судді.

Г а м л е т

Почнім.

Л а е р т

Почнім.

(Б'ються).

Г а м л е т

Раз!

Л а е р т

Ні!

Г а м л е т

Що скажуть судді?

О з р і к

Удар, без сумніву.

Л а е р т

Ну, добре. Знову.

К о р о л ь

Стій! Гамлете, оце твоя перлина.

Вина! За тебе вип'ю! Пий і ти.

(Сурми й гарматні постріли за сценою).

Гамлет

Пізніше вип'ю, дайте закінчити.
Ну!

(Б'ються).

Знов удар. Що скажете тепер?

Лаерт

Удар, удар, я визнаю.

Король

Наш син

Перемагає.

Королева

Але він огрядний,
Задихався. Ось хусточку візьми
Та витрись. Я також за тебе вип'ю.

Гамлет

Спасибі, матінко.

Король

Не пий, Гертрудо!

Королева

Таки я вип'ю. Ви мені даруйте.

(П'є).

Король *(убік)*

З отрутою! Рятунку вже немає.

Гамлет

Ні, я не питиму. Іще хвилинку.

Королева

Ходи сюди, утру тобі обличчя.

Лаерт

А зараз я ударю.

Король

Сумніваюсь.

Лаерт *(убік)*

Це майже проти власного сумління.

Гамлет

Ану, Лаерте, втретє. Та не грайтесь,
А нападайте, скільки сили є,
Бо ви немов жартуєте зі мною!

Лаерт

Ах, он як! Ну, тримайтеся тоді!
(Б'ються).

Озрік

Нема удару.

Лаерт

Маєте один!

*(Лаерт ранить Гамлета. Потім у розпалі вони обмінюються рапірами
й Гамлет ранить Лаерта).*

Король

Розбороніть. Вони поскаженіли.

Гамлет

Ні, ще!

(Королева падає).

Озрік

Ой, що це королеві? Поможіть.

Гораціо

Скривавлені обидва. Як вам, принце?

Озрік

Що сталося, Лаерте? В чому річ?

Лаерт

Я мов кулик у власному сильці.
Мене моя ж підступність покарала.

Гамлет

Що з нею?

Король

Кров побачила й зомліла.

Королева

Ні, це вино, вино. Мій сину любий,
Це все пиття! Отруєно мене.

(Умирає).

Гамлет

Злочинство! Зрада! Зачиняйте двері,
Шукайте! Треба винного знайти!

(Лаерт падає).

Лаерт

Він, Гамлете, між нами. Ти помреш,
Тобі ніякі ліки не допоможуть.
Та зброя, що в руці твоїй, отруйна
І незатуплена. І сам я гину
Як жертва заміру свого бридкого.
Ось я лежу і вже не встану більше,
І матір теж отруєно твоєю.
Це все король, король в усьому винен.

Гамлет

Рапіра теж отруєна? Отруто,
Довершуй те, що довершити слід!

(Заколює короля).

Всі

Зрада! Зрада!

Король

Рятуйте, друзі! Я ж іще живий!

Гамлет

Ні, пий свою отруту, вбивцю клятий,
Розпуснику! Отут твоя перлина!
Іди за матір'ю!

(Король умирає).

Лаерт

Це по заслугі:

Отруту він же сам приготував.
Тобі я нині, Гамлете шляхетний,

І власну смерть, і батькову прощаю,
А ти мені свою також прости.

(Вмирає).

Г а м л е т

Хай Бог простить! А за тобою слідом
Ія піду. Горацію, вмираю.
Прощай і ти, нещасна королево!
Я вам, що зблідли й мовчки тремтите,
Все розказав би, та не маю змоги,
Бо смерть, тупий, жорстокий конвоїр,
Арешту ні на мить не відкладає.
А ти, Горацію, ти жити будеш,
То розкажи про все правдиво.

Г о р а ц і о

Ні!

Душею більш я римлянин, ніж данець.
Тут є отрута.

Г а м л е т

Якщо ти мужчина,
Облиш! Віддай! Однаково я вирву!
Яку, Горацію, ганебну славу
Залишу я, коли ніхто не визнає
Того, що сталося. Адже ти мій друг!
Не поспішай до райського блаженства,
Помучся ще на цім безладнім світі,
Щоб розказать про мене.
(Здаля чути військовий марш і постріли).
Хто стріляє?

О з р і к

Це Фортінбрас. Із Польщі переможно
Він повертає і послам англійським
Дає салют.

Г а м л е т

Горацію, вмираю.
Міцна отрута дух мій подолала.

Не чутиму вже й з Англії звісток.
Я провіщаю, що впаде ваш вибір
На Фортінбраса. Віддаю свій голос
І я за нього. Ти подбай, щоб він
Про все дізнався. А тепер — мовчання.

(Вмирає).

Г о р а ц і о

Розбилось благородне серце. Принце,
Добраніч. Хай вколихує твій сон
Хор ангелів! Хто в барабани б'є?

*(Входять Фортінбрас і англійські послы з поштою,
з прапорами, під барабанний бій).*

Ф о р т і н б р а с

Де це видовище?

Г о р а ц і о

Яке вам саме?

Якщо криваве й скорбне — ви знайшли.

Ф о р т і н б р а с

Ці трупи — жертви зради. Горда смерте,
Як бенкетуєш ти в одвічнім лігві,
Яка багата і вельможна здобич
Тобі дісталась!

П е р ш и й п о с о л

Так, страшна картина.
І вісті наші з Англії спізнались,
Бо вже нічого не почують вуха
Того, хто мусив би від нас почути,
Що Розенкранц і Гільденстерн сконали.
Хто нам подякує тепер?

Г о р а ц і о

Від нього

Ви б і тоді подяки не дістали,
Якби він навіть дякувати міг,
Бо він їх не наказував скарати.
Якщо в криваву мить сюди з'явилися

Ви — з Англії, ви — з польської війни,
Звеліть покласти на високі мари
Мерців, щоб кожен їх побачить міг;
Той, хто не відає, тоді почує
Від мене про страшні, смертельні дії,
Про злочини нечувані, мерзенні,
Про хитрощі, про ненавмисні вбивства
І, зрештою, про заміри підступні,
Які призвідцям принесли загибель.
Я розповім це.

Фортінбрас

Поспішім почути.
Для цього всіх вельмож на раду скличем.
У мене є права на цю державу, —
Про них тепер я мушу нагадати,
Іщастя це, сумуючи, прийму.

Гораціо

Скажу й про це — від імені того,
Чий голос буде прикладом для інших.
Іпоспішаймо, щоб у цім безладді
Нових нещасть і злочинів не сталося.

Фортінбрас

Хай Гамлета чотири капітани
Як воїна на мари віднесуть.
Якби йому судилася корона,
То був би він достойним королем.
Щоб мертвого належно вшанувати,
Хай грає музика військова.
Забрати трупи. На полях війни
Їм місце, але тут — гнітять вони.
Скомандуйте — гарматну сальву дати.

*(Похоронний марш. Виходять, несучи трупи, після чого лунають
гарматні постріли).*

(Переклад Г. Кочура)

- Поміркуйте, хто винен у смерті Офелії. Доведіть свою думку.
 - Проаналізуйте сцену на кладовищі. Які проблеми в ній порушено?
 - Які риси Лаерта і Гамлета розкриваються під час змагання?
 - Простежте, як реагували на змагання між Лаертом і Гамлетом король і королева. Як це характеризує кожного з них?
-

ПІДСУМУЙТЕ ПРОЧИТАНЕ

- Поясніть, які ідеї епохи Відродження втілені в трагедії В. Шекспіра «Гамлет».
 - Назвіть головний конфлікт трагедії.
 - Які філософські та морально-етичні проблеми порушує В. Шекспір у своєму творі?
 - Доведіть, що Гамлет — суперечлива натура. За допомогою яких художніх прийомів розкривається ця суперечливість?
 - У чому, на ваш погляд, полягає трагедія Гамлета?
 - Які художні засоби та прийоми використовує В. Шекспір, досягаючи багатогранності характерів? Наведіть приклади з тексту.
 - Яку роль у творі відіграє художній простір? Аргументуйте свою думку.
 - Поміркуйте, чому образ Гамлета належить до «вічних образів» світової літератури.
-